

Nový, Lubomír

O socialistickém vlastenectví

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická. 1958, vol. 7, iss. B5, pp. 102-105

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107342>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

když říká „především je třeba jednat, být činný, zkoušet nové cesty, experimentovat, podpořit vše novátorské, největší zlo vidět ne v omylech, ale v ustrnutí“ (str. 96). Dát svému životu smysl znamená, dát své aktivitě a iniciativě hlubší celkové poslání. O tom, jaké celkové poslání má dát člověk naší doby svému jednání, promlouvá autor k čtenáři jak v pasáži, v níž hovoří o významu vědeckého poznání společnosti pro řešení smyslu života, tak i v posledních větách své práce, v nichž volá: „Nepodceňujme žádné slasti a radosti, jež přináší život, slasti lásky, přátelství, umění i vědy, ani slasti morálního života, ale hledejme své štěstí především v činnosti, a to ne v jakékoliv, ale v činnosti uprostřed socialistického kolektivu pracujících lidí, uprostřed kolektivu prolnutého inspirující vírou v největší humanistický ideál — vytvoření svobodné obce lidstva v komunistické společnosti!“

Machovcova metoda výkladu vedla k tomu, že socialistická odpověď na otázku smyslu lidského života je rozptýlena po celé práci. Domnívám se, že by bylo užitečné, kdyby všechny prvky této odpovědi byly znovu ucelené podány v závěrečné kapitole. Tím by bylo čtenáři lépe vysvětleno *socialistické pojetí* smyslu lidského života. (Výraz „socialistické pojetí“ jsem podrhl jen proto, že některé Machovcovy výroky — viz str. 84 — vyvolávají klamný dojem, jako by nebylo vůbec možno hovořit o socialistickém pojetí smyslu lidského života.)

První vydání Machovcovy brožury je již rozebráno, což svědčí o velkém zájmu, s nímž se tato práce setkala. Je zajisté třeba pomýšlet na vydání další, které by snad mohlo být upraveno pro ještě širší okruh čtenářů. Neboť zdá se mi, že první vydání bylo určeno především inteligenci. Z hlediska tohoto poslání může být Machovcova práce právem označena na vzor populárně-vědeckých publikací svého oboru. Aby se však rozšířila i v ostatních vrstvách pracujících, zejména mezi dělnickou a rolnickou mládeží, musila by být poněkud konkrétnější. A bylo by myslím velmi prospěšné, kdyby byla upravena tak, aby se s ní mohlo seznámit co nejvíce čtenářů.

Karel Hlavatý

O socialistickém vlastenectví. Práce *Eriky Kadlecové* („Socialistické vlastenectví“, SNPL 1957, 280 str.) je věnována otázce, která měla a má velký význam nejen v životě naší země, ale i v současném světovém vývoji. Proto se též zvyšují nároky na každou studii, která se touto problematikou zabývá.

Kadlecová si rozvrhla práci do pěti kapitol. V první kapitole („Vznik lidové demokratického řádu v Československu — základní podmínka vzniku socialistického vlastenectví“) najdeme stručný přehled politického vývoje naší země v letech 1848—1948, jehož cílem je ukázat, že teprve v lidové demokratické republice naši pracující svou skutečnou vlast a tím i základ pro socialistické vlastenectví. Zvláštní pozornost je věnována zradě buržoazie v období Mnichova a její dvojaké politice vůči fašismu. Autorka zároveň líčí poměr KSČ k Mnichovu, boj strany za okupace a jeho vyústění v národní a demokratické revoluci. — V druhé kapitole („Kosmopolitismus a nacionalismus české buržoazie“) popisuje autorka projevy kosmopolitismu a nacionalismu v ideologii a praktické činnosti představitelů české buržoazie od r. 1848 až po dnešní dobu. Kosmopolitismus české buržoazie ukazuje autorka na jejím boji proti všem lidem, proti ideji slovanského bratrství a proti našim pokrokovým tradicím. Rozebírá dále teorii „malého národa“, „západnickou“ orientaci české buržoazie (Masaryk, Beneš aj.) a důsledky této její teorie a práce v době Mnichova a okupace („malý český člověk“). Odhaluje smysl poválečné teorie „mostu“ mezi Východem a Západem a požadavku neutrality ČSR. Nacionalismus české buržoazie ukazuje na problému vztahu Čechů a Slováků a na jejím poměru k menšinám. — Na těchto základech se pak ve třetí kapitole („Vzájemný vztah nacionalismu a kosmopolitismu“) snaží vystihnout podstatu těchto směrů a jejich vzájemnou souvislost. Přitom se zmiňuje o heslu „Spojených států Evropy“. — Předmětem čtvrté kapitoly („Socialistické vlastenectví“) je rozbor nového, socialistického vlastenectví v ČSR a popis jeho konkrétních projevů. Autorka líčí tu pracovní nadšení dělníků při budování nové republiky, naše úspěchy v průmyslové výstavbě, proces kolektivizace zemědělství, úspěchy při zvyšování životní úrovně, rozebírá charakter našeho státu a ukazuje jeho demokratičnost, dotýká se otázky forem a metod třídního boje, postavení strany atd. Kapitola je zakončena charakteristikou socialistického vlastenectví. — V poslední kapitole („Nedílná jednota socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu“) Kadlecová zdůrazňuje, že socialistické vlastenectví tvoří nerozlučnou jednotu s proletářským internacionalismem. Zabývá se hlavně naším poměrem k Sovětskému svazu za I. republiky (činnost KSČ a Svazu přátel SSSR) i dnes (např. otázka přejímání sovětských zkušeností) a významem našeho svazku s SSSR (v té souvislosti bojuje proti teorii „národního komunismu“).

Zpracovat thema, které si autorka zvolila, není tak snadné, jak by se na první pohled

zdálo. Již sama analýsa základních pojmů (vlastenectví, kosmopolitismus, nacionalismus, internacionalismus) je obtížná. Pro práci je však nezbytná a autorka jí věnovala malou pozornost. V tom vidím projev hlavního nedostatku knihy: postrádáme v ní důkladnější teoretický rozbor základní problematiky.

Tak např. charakteristika kosmopolitismu a nacionalismu je velmi obecná a omezuje se v podstatě na tyto myšlenky: Nacionalismus a kosmopolitismus je spjat s existencí národního a světového trhu. Kosmopolitismus je „ideologickým výrazem honby za odbytem“ (str. 139). „Nacionalismus je ideologický a politický směr, jehož pomocí buržoasie, využívající národních rozdílů mezi lidmi, snaží se vyvolat vzájemnou nedůvěru a spory mezi pracujícími a posilít takovým způsobem své panství uvnitř národa a panství svého národa nad druhými národy“ (str. 143). A protože národní a světový trh těsně spolu souvisejí, „stejně se prolétají, slévají i jejich ideologické produkty — nacionalismus a kosmopolitismus“ (str. 139). „V tomto spojení v určitém slova smyslu (v jakém?) vždy převažuje, udává tón nacionalismus“ (str. 142), což autorka hlíže nerozebírá; pro vysvětlení jen dodává, že „národní trh zůstává odrazíštěm, základnou pro dobývání cizích trhů“ (str. 143). Podobně i pojem vlastenectví není přesněji určen a rozplývá se v historickém materiálu. Autorka sice správně poukazuje na to, že nositelem vlastenectví (i za kapitalismu) jsou lidové, pracující vrstvy, neodpovídá však dost zřetelně na otázku, co je obsahem tohoto lidového vlastenectví za kapitalismu. V té souvislosti čteme v práci ne právě šťastnou formulaci, že „do té doby, než byla vyhojována lidová demokracie, byl obsah vlastenectví proletariátu určen tím, že proletariát neměl vlast“ (str. 167). Sama these: „proletariát nemá vlast“ vyžaduje hlubší teoretický rozbor.

Nedostatky v rozboru základních pojmů vyplývají též z toho, že autorka se omezila na poměry v ČSR a že na základě tohoto materiálu chce se ve 3. kapitole „pokusit o zobecnění... a o charakteristiku podstaty“ nacionalismu a kosmopolitismu (str. 138). Avšak na základě materiálu z jedné země nemůžeme nikdy podobné zobecnění provést, neboť již sama souvislost nacionalismu s kosmopolitismem, vlastenectví s internacionalismem nabádá k tomu, abychom při jejich analýze překročili rámec jedné země. Zobecnění, které Kadlecová podává ve třetí kapitole, není založeno na předchozím materiálu, nýbrž jsou to obecné poučky, s nimiž už k práci přistoupila. Uvedený materiál je vlastně jen jejich ilustrací a nemůže na nich nic pozměnit, zpřesnit, nic nového přinést. (Je např. podivné, že Kadlecová nevzala vůbec v úvahu při charakteristice základních pojmů materiál z koloniálních a polokoloniálních zemí.) Autorka měla ovšem plné právo soustředit se na naše poměry, teoretický rozbor měl však tomu předcházet nebo si jej měla autorka udělat pro sebe a v práci potom uplatnit.

Domnívám se, že o vlastenectví nelze uvažovat bez řešení problémů teorie národa a národnostní otázky. Především: „V čem tkví ono společné, co váže v jeden celek novodobý národ?“ Tuto otázku si autorka sice položila, rozebírá ji však na necelých čtyřech stránkách (str. 163—166). Proto ovšem nemůže věnovat patřičnou pozornost např. problému národní kultury a tradic, poměru národního a mezinárodního v sociálně ekonomickém a kulturním vývoji národů apod., ačkoli právě při těchto themech vedly se živé diskuse o kosmopolitismu, nacionalismu a socialistickém vlastenectví.

Druhý komplex otázek, bez jejichž řešení se studie o vlastenectví neobejde, mohli bychom formulovat takto: jaké jsou možnosti existence uzavřených národních celků v mezinárodním vývoji poslední doby, jaký je poměr mezi národními celky a mezinárodní spoluprací, dělbou práce? — Autorka se zmiňuje o ideji „Spojených států Evropy“ (příp. světových) a právem ukazuje reakční, imperialistický charakter těchto snah v kapitalistických zemích. Na druhé straně správně od nich odlišuje vzájemnou spolupráci mezi socialistickými zeměmi. Domnívám se však, že význam těchto skutečností podcenila a nerozebírá je v plné šíři: omezuje celou problematiku na vztah národního a světového trhu.

Mnohá fakta ukazují, že tendence k rozšíření styků mezi národy, ke „znezárodnování“ života států a národů je tendence objektivní, zcela zákonitá a je důsledkem všeobecného vývoje výroby, vědy, techniky, kultury. (Např. využití atomové energie je pro menší země prakticky nedostupné, neboť náklady přesahují jejich ekonomické možnosti.) Proto můžeme říci, že snahy o vytváření nadnárodních orgánů a institucí nelze ani v kapitalistických zemích označit za pouhý výraz imperialistických, kosmopolitických snah.

Je však samozřejmé, že tento zákonitý vývoj probíhá v protikladných světových soustavách v zásadě odlišné podobě a že různé společenské třídy na něj různé reagují. V kapitalistickém světě skrývá v sobě tento proces zárodky vážných rozporů, v socialistické soustavě tvoří základ pro další ekonomický a kulturní rozvoj a je předobrazem budoucích mezinárodních vztahů. V souvislosti s těmito tendencemi utváří se řada mezinárodních

institucí, jejichž okruh působení je omezen buď jen na soustavu kapitalistickou nebo socialistickou.

Tato problematika je však ještě o to složitější, že se kromě toho vytváří mnoho nadnárodních (mezinárodních) institucí, společných pro obě protikladné soustavy. Typickým příkladem je existence OSN s mnoha specializovanými institucemi, které se k ní přimykají, nemluvě o dalších mezinárodních organizacích. I v nich probíhá boj mezi oběma soustavami, nelze však mluvit jednoznačně o jejich kosmopolitickém charakteru. Rozbor vlastenectví s hlediska mírového soužití dvou světových soustav neměl být opomenut. (Je např. škoda, že autorka nerozvedla kritiku teorie priority mezinárodního práva nad právem státním.)

Tuto mnohostrannou problematiku nevezala Kadlecová v úvahu. Proto např. řeší otázku našeho vztahu k vědě a kultuře na Západě úzce. Polemisuje sice oprávněně proti nihilistickému poměru k západní vědě, technice a kultuře, avšak redukuje celou věc na „realistický“ požadavek „učit se i od nepřítele“ (str. 96—97). Její odkaz na Lenina je správný jen potud, pokud máme na mysli např. organizaci výroby. Bylo by však nesprávné omezit všechny snahy o poznání vědy a kultury v kapitalistických zemích na heslo „učit se od nepřítele“.

Domnívám se tedy, že teprve řešení problémů, spjatých s pojmem národa a s rozbohem jeho místa v dnešním světovém vývoji může přinést důkladnější charakteristiku vlastenectví, internacionalismu, nacionalismu a kosmopolitismu.

Malá pozornost autorky k teoretickým otázkám vede k tomu, že práce se zbytečně rozšiřuje. Není snad významnější otázky ze života naší země, o níž by se Kadlecová nezmínila. Právě proto, že pouze ilustruje některé poučky, rozbíhá se jí materiál do nekonečna. To se projevuje zvláště v kapitole o socialistickém vlastenectví. Snaha ukázat praktické projevy vlastenectví vede autorku k tomu, že z práce o vlastenectví udělala nástin dějin ČSR. Proto kapitola o socialistickém vlastenectví — jádro práce —, říká toho o vlastenectví nejméně, s výjínkou několika závěrečných stránek (charakteristické rysy socialistického vlastenectví), které jsou k přehledu jen připojeny, ale nejsou výsledkem nějakého hlubšího rozboru (např. socialistické vlastenectví jako součást marxistického světového názoru, jako mravní norma).

Autorka tu zřejmě chtěla přesvědčit čtenáře, že socialistické vlastenectví se projevuje v činodě práci pro socialismus a je od socialistického charakteru naší země neodlučitelné. Tento účel však mohou splnit daleko lépe spisy jiných odborníků, např. speciální studie o úspěších našeho průmyslu či vědy a kultury, která by přinášela hluboký rozbor faktického materiálu; nebo historické (na materiál bohaté) pojednání o zradě buržoasie v době Mnichova, o poměru KSČ k Mnichovu, o boji strany za okupace atd. A tyto studie by ovšem pronikala myšlenka: z těchto důvodů jsme hrdi na naši zemi, na socialistickou vlast; nebo: taktó buržoasie zrazovala naše národní zájmy a taktó je komunistická strana hájila. Kadlecová se snaží tuto argumentaci zapojit do své práce. Nemůže však přinést tolik materiálu a proto její výklady ztrácejí mnoho na své působivosti. O uvedených dílčích otázkách čtenář nepřesvědčí (pokud již není sám přesvědčen) a ani mu bližší neosvětlí problémy vlastenectví. Práce není ani prací historickou (je v ní málo materiálu) ani filosofickou (je v ní málo filosofického rozboru). Tím se právě oslabuje politické zisky, a o toto politické poslání autorce šlo jistě především. Teoretický rozbor by vyloučil zbytečný materiál. Šel by více do hloubky než do šířky a tím by se i zvýšila politická účinnost knížky.

Velké množství problémů vede k povrchnosti a té se autorka při svém pojetí práce nemohla vyhnout. Uvedu některé příklady.

Kritika kosmopolitismu české buržoasie je často anonymní nebo je paušální, nerozberá názory protivníkovy. Na str. 60 čteme: „Kosmopolitům se zdá v Čechách všechno malé, nicotné a provinciální. Ani jeden český či slovenský myslitel, spisovatel, básník, umělec nebo politik nebyl ušetřen zničující kritiky. Všichni jsou hodnoceni buď jako druhořadé zjevy, nebo jako bezvýznamní epigoni cizího genia“. Potom uvádí autorka krátký citát z Pekaře a dodává: „Taktó pojímají české dějiny Beneš i Peroutka, Chudoba i Arne Novák“ (tamtéž).

Hlubší rozbor by zasluhovaly názory Masarykovy, o nichž sama autorka poznamenává, že nejvíce u nás působily a že „téměř všechny argumenty, vystřílené buržoasními ideology proti úsilí dělnické třídy o novou společnost, mají tam svůj původ nebo obdobu“ (str. 54). Její charakteristika Masaryka je prostá: Masaryk je kosmopolita, protože nevěří v lid, rozbíjí myšlenku slovanské vzájemnosti, prosazuje západnickou orientaci, překrucuje naše pokrokové tradice; je nacionalista, protože staví český národ do protikladu k „zaostalému“ slovanskému Východu. Tato tvrzení (sama o sobě v podstatě pravdivá), nejsou opět výsledkem nějakého rozboru, nýbrž jsou pouze ilustrována několika citáty,

a to ještě jen v některých případech. Autorka stírá rozdíl mezi Masarykem a pozdějšími kosmopolity (anonymními), pro něž „světová kultura nebo západní kultura ... není nic jiného než reakční filosofie, úpadkové umění a nejružnější odstíny náboženství...“ (str. 66—67). Opomíjí Masarykovo vystoupení v „hilsneriádě“. Neuvádí Masarykovy útoky proti vlastenci, jeho zdůrazňování drobné práce pro vlast atd. Zůstává pak záhadou, proč jeho názory o vlastenectví působily i na široké vrstvy. Zde by bylo třeba rozebrat protirevoluční smysl jeho antithese „drobná práce — revoluce“: proč líčí revoluci jako „aristokratickou neprací“, jako „mučednictví“ a proč stírá rozdíl mezi proletářskou revolucí a aristokratickou revoltou části buržoasní inteligence (Schopenhauer, Nietzsche apod.).

Povrhní je i způsob, jakým autorka charakterizuje vliv buržoasní filosofie u nás: česká buržoasie „s horečným spěchem začala přenášet ze Západu celý arsenal prostředků používaných vyzrálou buržoasií. Comte, Malthus, Avenarius, Pascal, Bergson — to jsou ještě nejsolidnější jména a pouze začátek; okouzlení Freudem — to byl konec“ (str. 65). Jména jsou vybrána zcela nahodile a určení stupně jejich „solidnosti“ je při nejmenším problematické (např. proč právě Freud má reprezentovat vrchol úpadku?).

Nevím též, proč je třeba charakterizovat náš vztah k pokrokové západní kultuře jen frázovitým uvedením několika lesklých jmen: „Existuje Amerika — vlast Jeffersona, Whitmana i Fasta; je Anglie Shakespeara a Bacona, země, v níž žil a pracoval Karel Marx. Milujeme Francii, kolébku Veliké revoluce, milujeme Paříž komunistů“ (str. 62). Podobný postup najdeme někdy v politických projevech státníků. Politický projev není filosofický nebo kulturně historický traktát a v něm tato formulace plní jistý účel. V obsáhlém filosofickém pojednání se však stává frází.

Všechny uvedené nedostatky projevují se i ve stylu, jímž je kniha psána. Autorka často používá emocionálně zabarvených přívlastků, které mohou plnit svou funkci pouze tehdy, následují-li po důkladném rozboru anebo jestliže jde o názory očividně nesmyslné a reakční, které si řádný rozbor ani nezasluhují. — Kadlecová rovněž příliš často dává přednost slovu mluvenému před psaným (např. na str. 91 odstavec o neutralitě). Co však je působivé a někdy přímo nezbytné v ústním projevu, stává se přítěží v tištěném pojednání.

Stručně shrnuji celkový úsudek o knize. Práce soudružky Kadlecové jistě řekne mnohým lidem užitečné věci a zaměří jejich myšlenky správným směrem. Není však vzhledem k současným nárokům dobrá. Nese zřetelné stopy toho přístupu k filosofickému problému, který byl před několika lety běžný a s nímž bychom se již neměli ve filosofické literatuře setkávat.

Lubomír Nový

Nový příspěvek k otázce klasifikace soudů. Otázkám logického soudu a jeho třídění věnovali sovětská logikové v posledních letech poměrně hodně pozornosti. K dosavadní tradiční klasifikaci se kriticky vyslovují nejen autoři jednotlivých učebnic logiky (např. K. S. Bakradze, V. F. Asmus aj.) a některé studie časopisecké, ale můžeme již zaznamenat i několik monografií pojednávajících o této problematice: k dosud vyškým pracem P. V. Tanceva „Soud a jeho druhy“ a „Otázky teorie soudu“ je třeba přidat i studii A. V. Drozdova, „Otázky klasifikace soudů“, jež vyšla ke konci roku 1956 nákladem leningradské university („Voprosy klassifikacij suzdenij“, Leningrad 1956).

Monografie obsahuje — mimo předmluvy a závěru — celkem čtyři kapitoly: V první kapitole pojednává autor o specifičnosti soudu a o nedostacích tradiční klasifikace soudů (§ 1. Obecné poznámky. § 2. Specifické znaky soudu. § 3. Nedostatky tradiční klasifikace soudů). V druhé kapitole dělí Drozdov soudy podle jejich složení (§ 1. O oprávněnosti dělení soudů na jednoduché a složené. § 2. Dělení soudů na jednoduché a složené v sovětské logice. § 3. Jednoduché a složené soudy). Dělení soudů podle povahy tvrzení či popírání je věnována třetí kapitola (§ 1. Kategorický soud a jeho druhy. § 2. Podmíněný soud). V poslední kapitole pak autor třídí soudy podle jejich obsahu (soudy a) existenciální, b) vztahové, c) vřazující - vključajučšije, d) soudy o vlastnosti předmětu), kvality, kvantity a modality.

Úvodem k vlastní problematice je první kapitola studie. Autor tu kritizuje idealistické pojetí soudu u Hegela, Hamiltona, Povarnina a pokouší se vymezit pojem logického soudu; uvádí nejdříve znaky, jež jsou vlastní všem formám myšlení — tedy i pojmu a úsudku a poté jmenuje znaky náležející jedině soudu.

Specifičnost soudu je dána podle Drozdova především těmito znaky: soud je vyjádřením vztahu mezi dvěma objekty myšlení, spojení subjektu a predikátu, tvrzení nebo popírání něčeho o něčem; je vždy vyjádřen větou. A. V. Drozdov, který upustil od jakýchkoli